

Richness of Turkish Language and Raising Consciousness of Mother Tongue at Secondary Schools: A Study of 5th Grade*

Sami BASKIN**, Zekiye DEMİR***

Received date:27.02.2017

Accepted date:03.04.2017

Abstract

Although Turkish has been a written language since 6th century and it has got 616.767 vocabulary including word, idiom, term and noun in the Büyük Türkçe Sözlük, this situation of Turkish Language hasn't been explained well enough to schoolchildren. In order for the schoolchildren to be aware of their mother tongue consciousness and find out the richness of Turkish language, vocabulary richness of Turkish language should be taught initially through the activities at Turkish classes and other educational and training tasks. In this study, it is shown that how vocabulary teaching activities should be prepared to provide consciousness of mother tongue, based on the research question "Are the activities for vocabulary teaching in 5th grade Turkish language workbooks planned in the way to make the students comprehend the richness of Turkish language?". Document analyses of the activities in Turkish workbooks was made and whether these activities related to vocabulary teaching were separated from the other activities, then these activities related to Turkish created awareness and origin of the words taught through activities was stated were surveyed.

As a result of study, it was found out that Turkish textbooks weren't sufficient to provide Turkish language awareness and the way of filling deficiencies identified was shown and new activity samples which will provide mother tongue awareness were presented

Keywords: The richness of Turkish Language, mother tongue consciousness, Turkish teaching, 5th grade activities

* This study was derived from the unpublished master's thesis of the second author.

** Gaziosmanpaşa University, Education Faculty, Tokat, Turkey; samibaskin@gmail.com

*** Kiptaş Kayabaşı Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu, İstanbul, Turkey; zekiye_34_60@hotmail.com

Türkçenin Zenginliği ve Ana Dili Bilincinin Ortaokullarda Kazandırılması: 5. Sınıf Örneği*

Doi numarası: 10.17556/erziefd.295175

Sami BASKIN**, Zekiye DEMİR***

Geliş tarihi:27.02.2017

Kabul tarihi:03.04.2017

Öz

Türkçe 6. yüzyıldan beri yazı ile takip edilebilen bir dil olmasına ve Büyük Türkçe Sözlük'te söz, deyim, terim ve ad olmak üzere toplam 616.767 söz bulunmasına rağmen Türkçenin bu zenginliği okul çağındaki çocuklara yeterince anlatılamamaktadır. Okul çağındaki çocukların ana dili bilincine vakıf olmaları Türkçenin zenginliklerini öğrenebilmeleri için başta Türkçe derslerindeki etkinlikler olmak üzere diğer eğitim-öğretim faaliyetlerinde Türkçe sözcüklerin ve diğer anlatım olanaklarının gösterilmesi gerekmektedir. Bu yüzden bu araştırma "5. Sınıf Türkçe çalışma kitaplarında sözcük öğretimi için etkinlikler Türkçenin zenginliklerini kavratacak biçimde tasarlanmış mıdır?" problem cümlesi temelinde gerçekleştirilmiştir. Türkçe çalışma kitaplarındaki etkinliklerin doküman analizleri yapılmış, sözcük öğretimi ile ilgili olanlar tespit edilmiş ve bu etkinliklerin Türkçe ile ilgili bir farkındalık oluşturup oluşturmadığına, etkinlikle öğretilen kelimenin kökeninin gizli veya açıkça belirtilip belirtilmediğine bakılmıştır.

Araştırma neticesinde Türkçe çalışma kitaplarının Türkçe dil bilincini sağlamak için yeterli olmadığı görülmüş, tespit edilen eksikliklerin giderilme biçimi gösterilmiş ve ana dili bilinci sağlayacak yeni etkinlik örnekleri sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Türkçenin zenginliği, ana dili bilinci, Türkçe eğitimi, 5. sınıf ders etkinlikleri

* Bu çalışma, ikinci yazarın yayımlanmamış yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tokat, Türkiye; samibaskin@gmail.com

*** Kiptaş Kayabaşı Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu, İstanbul, Türkiye; zekiye_34_60@hotmail.com

1. Giriş

Dillerin “zengin” veya “yoksul” olması dil biliminde tartışılan önemli konulardan biridir. Bu durum, Türkçe gibi geniş bir coğrafyada konuşulan ve uzun bir tarihi geçmişe sahip bir dil için de geçerlidir. Örneğin Osmanlı Türkçesi döneminde şair ve yazarlar, Arapça ve Farsça sözcüklerin şiirsel değerinin Türkçe sözcüklere nazaran daha yüksek olduğunu düşünmüş ve onları tercih etmişlerdir. Yine Cumhuriyet döneminde Türkçenin bilim dili olamayacağı, çünkü anlatım imkânlarının yetersiz kaldığı yüksek sesle dillendirilmiştir. Bu yüzden “ülkemizde eskiden olduğu gibi, bugün de bilim dilinde yaygın bir yabancı sözcük ve terim düşkünlüğü ile birlikte, bilimsel yazılarda zor anlaşılır ya da anlaşılabilir olma eğilimi sık gözlenmektedir.” (Atmaca, 2004: 175). Dünyanın hemen her yerinde konuşulabilen ve altıncı yüzyıldan beri metinlerle takip edilebilen bir dil için yetersiz demek, anlatım gücü az iddiasında bulunmak ne kadar gerçekçidir? Bir dilin zenginliğinin ölçütleri nelerdir?

“Bir dilin zenginliğinden ne alıyoruz?” sorusuna cevap verirken Sayılı (2001: XII) şu tespitlerde bulunmuştur: “*Dil zenginliği, belki her şeyden önce, sözcük dağarcığının zenginliğini dile getirir. Fakat ayrıca, zengin ve gelişmiş bir dilde ifade incelik ve çeşitlilikleri; kullanışlı ve zengin içerikli kavram ve düşünce kalıpları; dilin telkin, çağrışım ve seçkin uygulama örnekleri yoluyla zımni olarak dile getirdiği düşünceler; renk, canlılık, kıvraklık ve heyecan unsurları; birkaç sözcükle geniş anlatı olanaklarının yaratılması veya ilham edilmesi; dil bilinci, dil duygusu, dil estetiği; dilin vurgu, ritm ve ses uyumları gibi vasıfları; sarahat, dakiklik ve ince anlam ayırımları duyarlılığı gibi nitelikler hep dil zenginliğini belirleyen ve simgeleyen özelliklerdir*”. Sayılı (2001: XII) aynı zamanda, dilin bu zenginliğini iki ana başlıkta toplamanın mümkün olduğunu da belirtmiştir. Bunlar: “sözcük hazinesinin zenginliği” ve “sentaks, gramer ve sözcük yapı kurallarının ideal olarak tamamen sarahat ve mantıksal olması hususlarıdır”. Eker (2011: 87- 91) ise şu dört özelliğe bakılarak dilin zenginliği hakkında karar verilebileceğini belirtmiştir:

1. En eski yazılı eserlere sahip olmak,
2. Çok geniş bir coğrafyada konuşulmak,
3. Konuşan insan sayısının çokluğu,
4. Dildeki sözcük sayısının çokluğu.

“Türkçenin Zenginliği, İncelikleri” ile ilgili çalışmalar yapan araştırmacılardan biri de Doğan Aksan’dır. Aksan, bir dilin zenginliğine veya yoksulluğuna karar verebilmek için belirlediği ölçütleri soru formunda dile getirmiştir. Ona göre, bir dilin zenginliği şu sorulara cevap verebilme kabiliyeti ile eş değerdir:

1. Bir dildeki sözcük sayısı, özellikle kültür dili sayılan dillerle karşılaştırıldığında ne durumdadır?
2. Bir dil, doğadaki nesnelere, evreni, insan davranışlarını ayrı ayrı adlandırabiliyor, soyut kavramları yeterince karşılayabiliyor, bilimde, teknikte, sanatta oluşan kavramları kendi öğeleri ile anlatabiliyor mu?
3. Aynı kavram alanında çeşitli sözcüklere, değişik anlatım yollarına sahip mi?
4. Bir dilin söz varlığı acaba hangi ölçüde kendi sözcüklerinden oluşuyor?” (Aksan, 2011: 13).

Bu görüşleri değerlendiren Tosun (2005: 144) ise söz varlığı ve kavram zenginliğine ek olarak “üst dil de dediğimiz vurgu, ritm, tonlama, perde gibi sesletim özellikleri, kavram ve kalıp seçeneklerinin çokluğu, dilde eskilik, yaygın ve çok kimsenin o dili konuşuyor olması, söz varlığı kaynaklarının dilin özünde bulunması gibi kimi özellikleri” de dilin zenginliğini tespit etmede kullanılabilecek ölçütler arasına almıştır. Bu ölçütlerin tümü, doğal olarak ölçütleri geliştiren bilim insanlarının hepsi, Türkçenin zengin bir dil olduğunu ispatlamıştır. Zaten Türkçe, sahip

olduğu söz varlığı ile dünya dilleri arasında üst sıralarda yer alabilecek bir kapasiteye sahiptir. Bunu Türkçenin yazı dilini esas alarak hazırlanan ve “söz varlığının yanı sıra bütün bilim, sanat ve spor terimlerini, yer adlarımızı, kişi adlarımızı, bölge ağızlarımızdaki ve kaynaklarımızdaki sözcükleri, deyimleri içeren Büyük Türkçe Sözlük'teki 616.767 söz, deyim, terim ve ad” da destekler. Ayrıca Türkçe sondan eklemeli bir dil olduğundan, sözcük kök ve gövdelerine uygun ekler getirmek suretiyle sonsuz sayıda Türkçe sözcük üretmek mümkündür. Yani Türkçenin söz varlığı, ihtiyaç duyulan her durumu karşılayabilecek bir niteliğe ve niceliğe sahiptir. Türkçenin bu zenginliğinin gelecek nesillere aktarılması, kullanılabilirliğinin artırılması veya dilin zenginliğine zenginlik katılması, toplumun temel kurumları olan okulların eğitim- öğretimlerini bu yönde gerçekleştirmelerine bağlıdır.

İnsanlar ana dillerini her ne kadar ev ve sosyal çevreden edinseler de dil ediniminin belli bir biçime dönüştürülmesi, dilin anlatım olanaklarının farkındalığının sağlanması okullarda gerçekleşir. Bireyler ana dillerinin ayrıntılarını ve zenginliklerini tanıdıkça günlük hayatlarına geçirirler. Bu yüzden okullar sadece okuma yazmayı öğreten kurumlar değil, Türkçe dil bilincinin kazandırıldığı, Türkçe konuşma ve yazmanın özendirildiği, Türkçe karşılıkları varken yabancı sözcük ve yapıların kullanılmaması gerektiğinin öğretildiği yerler olmalıdır. Bunun için Türk dilinin kullanım çeşitliliğinin bütün öğretim kademelerinde gösterilmesi büyük önem taşımaktadır (Enginün, 1990: 85). Türkçenin zenginliği ve anlatım olanakları ilk ve ortaokullarda Türkçe derslerinde, lise seviyesindeki okullarda ise Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde öğretilir. Bu uzun soluklu bir eğitim sürecidir. Sürecin tümünü değerlendirmek de kapsamlı bir araştırma ve değerlendirme gerektirmektedir.

Amaç

Türkçe dersiyle ilgili kitapların öğrencilerin ana dili bilincini geliştirme ve Türkçenin zenginliklerini gösterme bakımından doğru etkinlik ve uygulamaları içerip içermediğinin kontrol edilmesi, eksiklerin belirlenmesi ve çeşitli alternatif etkinlik önerilerinin gösterilmesi bu araştırmanın temel amaçlarıdır.

Yöntem

Bu çalışma, betimsel bir araştırma modeline dayanmaktadır. “Betimsel araştırma modeli ilgili mevcut durumu saptamayı, olayı tasvir ederek problemi anlamayı amaçlar” (Arıkan, 2013: 27). Bu modelin taramaya dayalı biçimi kullanılmıştır. Bu, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Bilinmek istenen şey vardır ve ordadır. Önemli olan, onu uygun bir biçimde “gözleyip” belirleyebilmektir (Karasar, 2012: 77). Bunu gerçekleştirmenin iki farklı yolu vardır: genel tarama ve örnek olay tarama. Bu araştırmada genel tarama biçimi tercih edilmiştir. “Genel tarama biçimi, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir.” (Karasar, 2012: 79).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni 2014-2015 eğitim-öğretim yılında ortaokullara Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gönderilen Türkçe kitaplarındaki sözcük öğretimi ile ilgili etkinliklerdir. Bu eğitim-öğretim yılında 5. sınıflara MEB ve FCM Yayınlarının Türkçe öğrenci ders, çalışma ve öğretmen kılavuz kitapları gönderilmiştir. Bu kitaplarda Türkçenin zengin söz varlığını (sözcük ve sözcük grupları) öğretmeyi amaçlayan etkinlikler dil bilinci oluşturma ve Türkçenin sevdirmesi bakımından incelenmiştir. Diğer etkinlik ve uygulamalar ise araştırmanın kapsamına dahil edilmemiştir.

Diller, kullanıcılarına bir durumu, olayı veya düşüncüyü birden fazla yolla (söz dizimi), farklı farklı sözcüklerle (seçme eksenini) anlatma imkânı verirler. Dil eğitiminin temel amacı bireylere bu anlatım yollarından ve seçme eksenindeki tercihlerden bağlama göre en doğru olanını göstermektir. Bu gösterme ve bireylere çoklu seçenekleri öğretme işi genellikle Türkçe derslerinde gerçekleşir.

Bu çalışmada da, ders etkinlikleri aracılığıyla kavratılması planlanan sözcüklerin Türkçe söz varlığına ait olup olmadığı, Türkçe söz varlığına ait olmayanların da Türkçe karşılıklarının öğretilip öğretilmediği araştırılmıştır. Bunu tespit etmek için önce etkinliklerdeki sözcük öğretiminin hangi dil zenginliğini esas aldığı, bunların uygulanmasında dil bilincinin önemsenip önemsenmediği bir kontrol listesi ile kontrol edilmiştir. Burada etkinlikler, “Dil bilincini oluşturmaya yönelik bir etkinliktir.”, “Kısmen dil bilinci oluşturabilir”, “Dil bilincini oluşturmaz.” biçiminde düzenlenmiş üçlü kontrol ölçeği ile tasnif edilmiş ve ortaya çıkan sonuçlar yüzde frekans dağılımı bağlamında yorumlanmıştır.

Bulgular

1. Sınıftaki Sözcük Öğretimi Etkinlikleri

1.1. FCM Yayınları

Okuma 2.2: Metinde verilen ipuçlarından hareketle karşılaştığı yeni kelimelerin anlamlarını tahmin eder.

- 1. Tema “Üzüntü Paylaşınca Azalır” adlı metin 3. etkinlik (Sayfa 17)
- 5. Tema “Türkiye’ m” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 100)

*Okuma 4.2: Kelimelerin eş ve zıt anlamlarını bulur.

- 1. Tema “Her Genç Kız Zekidir” adlı metin 3. etkinlik (Sayfa 24)
- 2. Tema “Atatürk ve Milli Eğitim” adlı metin 7. etkinlik (Sayfa 47)
- 3. Tema “Orman Tükenirse” adlı metin 10. Etkinlik (Sayfa 57)
- 5. Tema “İstanbul Dünyam” adlı metin 8. etkinlik (Sayfa 109)
- 7. Tema “Geri Kazanım” adlı metin 5. etkinlik (Sayfa 148)

*Okuma 4.3: Eş sesli kelimelerin anlamlarını ayırt eder.

- 2. Tema “Bugün” adlı metin 7. etkinlik (Sayfa 34)
- 2. Tema “Atatürk’ün Gözyaşları” adlı metin 7. etkinlik (Sayfa 43)

*Okuma 4.4: Bilmediği kelimelerin anlamlarını araştırır.

- 1. Tema “Herkes Güzel Bir Dünya” adlı metin 6. etkinlik (Sayfa 22)
- 3. Tema “Derinliklerde Yaşam” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 59)
- 3. Tema “Rüzgâr” adlı metin 4. etkinlik (Sayfa 64)
- 4. Tema “Vatan” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 87)
- 5. Tema “Anadolu’da Kilim Demek” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 104)

*Okuma 4.6: Kelimelerin gerçek, mecaz ve terim anlamlarını ayırt eder.

- 2. Tema “Bu Milletle Neler Yapılmaz” adlı metin 9. etkinlik (Sayfa 38)
- 2. Tema “Bu Milletle Neler Yapılmaz” adlı metin 12. etkinlik (Sayfa 40)
- 4. Tema “Keloğlan’ın Diliyle” adlı metin 6. etkinlik (Sayfa 85)

*Konuşma 2.3: Konuşmasında söz varlığını kullanır.

- 5. Tema “Türkiye’ m” adlı metin 9. etkinlik (Sayfa 102)

* . Bu rakamlar kazanım numarasını göstermektedir.

- 5. Tema “Yunus Balığının Sırtındaki Çocuk” adlı metin 8. etkinlik (Sayfa 114)

- 6. Tema “Ayça’nın Günlüğü” adlı metin 12. etkinlik (Sayfa 129)

*Yazma 2.1: Kelimeleri yerinde ve anlamlarına uygun kullanır.

- 1. Tema “Herkes Güzel Bir Dünya” adlı metin 7. etkinlik (Sayfa 23)

- 2. Tema “Atatürk ve Milli Eğitim” adlı metin 3. etkinlik (Sayfa 45)

- 3. Tema “Depremle Birlikte Yaşamak” adlı metin 4. etkinlik (Sayfa 69)

- 5. Tema “Anadolu’da Kilim Demek” adlı metin 6. etkinlik (Sayfa 105)

*Yazma 2.2: Yeni öğrendiği kelimeleri yazılarında kullanır.

- 2. Tema “Bugün” adlı metin 1. etkinlik (Sayfa 32)

- 2. Tema “Atatürk’ün Gözyaşları” adlı metin 1. etkinlik (Sayfa 41)

- 3. Tema “Orman Tükenirse” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 53)

- 3. Tema “Derinliklerde Yaşam” adlı metin 8. etkinlik (Sayfa 62)

- 4. Tema “Söyleşerek Öğrenme” adlı metin 1. etkinlik (Sayfa 78)

- 5. Tema “Türkiye’m” adlı metin 1. etkinlik (Sayfa 100)

- 5. Tema “Anadolu’da Kilim Demek” adlı metin 5. etkinlik (Sayfa 105)

- 5. Tema “İstanbul Dünyam” adlı metin 10. etkinlik (Sayfa 110)

- 5. Tema “Yunus Balığının Sırtındaki Çocuk” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 111)

- 6. Tema “Telefonun Bulunuşu” adlı metin 6. etkinlik (Sayfa 122)

- 6. Tema “Yazının Bulunuşu” adlı metin 8. etkinlik (Sayfa 133)

- 7. Tema “Enerji Birikimi” adlı metin 9. etkinlik (Sayfa 142)

*Yazma 2.6: Yazılarında söz varlığından yararlanır.

- 3. Tema “Orman Tükenirse” adlı metin 1. etkinlik (Sayfa 53)

- 3. Tema “Derinliklerde Yaşam” adlı metin 1. etkinlik (Sayfa 59)

- 3. Tema “Rüzgâr” adlı metin 11. etkinlik (Sayfa 67)

- 5. Tema “İstanbul Dünyam” adlı metin 7. etkinlik (Sayfa 109)

- 5. Tema “Yunus Balığının Sırtındaki Çocuk” adlı metin 4. etkinlik (Sayfa 113)

- 6. Tema “Uçak Yolculuğu” adlı metin 3. etkinlik (Sayfa 124)

- 6. Tema “Ayça’nın Günlüğü” adlı metin 3. etkinlik (Sayfa 126)

- 6. Tema “Yazının Bulunuşu” adlı metin 1. etkinlik (Sayfa 130)

- 8. Tema “Ebru Sanatı” adlı metin 7. etkinlik (Sayfa 161)

- 8. Tema “Selimiye’ye Doğru (Yukulu- le’ye Mektuplar)” adlı metin 3. etkinlik (Sayfa 166)

*Birden fazla kazanıma yönelik etkinlikler:

Dinleme 2.23: “Dinlediklerinde geçen bilmediği kelimelerin anlamlarını araştırır.”

Yazma 2.2: “Yeni öğrendiği kelimeleri yazılarında kullanır.”

- 3. Tema “Depremle Birlikte Yaşamak” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 68)

1.2. MEB Yayınları

*Okuma 2.2: Metinde verilen ipuçlarından hareketle karşılaştığı yeni kelimelerin anlamlarını tahmin eder.

- 1. Tema “Uçurtma” adlı metin 1. etkinlik (Sayfa 10)

- 1. Tema “Pireyi Deve Yapmak” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 18)

- 1. Tema “Pireyi Deve Yapmak” adlı metin 3. etkinlik (Sayfa 19)
- 1. Tema “Öğretmenim” adlı metin 1. etkinlik (Sayfa 25)
- 2. Tema “Merhaba Asker” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 37)
- 3. Tema “Çöp Ev” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 60)
- 3. Tema “Tırtıldan Kelebeğe” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 67)
- 3. Tema “Tırtıldan Kelebeğe” adlı metin 3. etkinlik (Sayfa 68)
- 4. Tema “Hacı Bektaş Veli” adlı metin 1. etkinlik (Sayfa 92)
- 4. Tema “Türkiye” adlı metin 3. etkinlik (Sayfa 97)
- 5. Tema “Küçük Kar Tanesi” adlı metin 1. etkinlik (Sayfa 108)
- 5. Tema “Uzayda Yaşam” adlı metin 1. etkinlik (Sayfa 115)
- 5. Tema “Ayda Bir Küçük Serçe” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 121)
- 6. Tema “Burada Dur” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 132)
- 6. Tema “Burada Dur” adlı metin 7. etkinlik (Sayfa 135)
- 6. Tema “Dört Mevsimde Dört Güzellik: Abant” adlı metin 1. etkinlik (Sayfa 136)
- 6. Tema “Güzel Yurdum Türkiye’ım” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 141)
- 7. Tema “Her Şey Bir Uçurtmayla Başladı” adlı metin 4. etkinlik (Sayfa 153)
- 7. Tema “Bir Tıkla Elektronik Posta” adlı metin 4. etkinlik (Sayfa 160)
- 7. Tema “Bilgi Çağı” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 166)
- 8. Tema “Şu Heykellere Bak” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 183)
- 8. Tema “Sinemaya Gitme Günü” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 189)
- *Okuma 4.2: Kelimelerin eş ve zıt anlamlılarını bulur.*
- 1. Tema “Uçurtma” adlı metin 9. etkinlik (Sayfa 16)
- 2. Tema “Merhaba Asker” adlı metin 9. etkinlik (Sayfa 41)
- 2. Tema “Atatürk’le Doğuş” adlı metin 8. etkinlik (Sayfa 52)
- 3. Tema “Tırtıldan Kelebeğe” adlı metin 11. etkinlik (Sayfa 71)
- 3. Tema “Orman Konuşuyor” adlı metin 9. etkinlik (Sayfa 77)
- 4. Tema “Türkiye” adlı metin 10. etkinlik (Sayfa 101)
- 5. Tema “Küçük Kar Tanesi” adlı metin 11. etkinlik (Sayfa 113)
- 8. Tema “Çocuk Doğru Söyledi” adlı metin 7. etkinlik (Sayfa 181)
- 8. Tema “Sinemaya Gitme Günü” adlı metin 10. etkinlik (Sayfa 193)
- *Okuma 4.6: Kelimenin gerçek, mecaz ve terim anlamlarını ayırt eder.*
- 1. Tema “Pireyi Deve Yapmak” adlı metin 11. etkinlik (Sayfa 22)
- 1. Tema “Öğretmenim” adlı metin 6. etkinlik (Sayfa 27)
- 2. Tema “Atatürk’ün Çalışmaları” adlı metin 8. etkinlik (Sayfa 46)
- 2. Tema “Atatürk’le Doğuş” adlı metin 9. etkinlik (Sayfa 52)
- 4. Tema “Hacı Bektaş Veli” adlı metin 7. etkinlik (Sayfa 95)
- 4. Tema “Türkiye” adlı metin 7. etkinlik (Sayfa 99)
- 5. Tema “Uzayda Yaşam” adlı metin 8. etkinlik (Sayfa 119)
- 5. Tema “Ay’da Bir Küçük Serçe” adlı metin 13. etkinlik (Sayfa 125)
- 6. Tema “Güzel Yurdum Türkiye’ım” adlı metin 11. etkinlik (Sayfa 145)

- 7. Tema “Bir Tıkla Elektronik Posta” adlı metin 14. etkinlik (Sayfa 164)
- 7. Tema “Bilgi Çağı” adlı metin 7. etkinlik (Sayfa 169)
- 8. Tema “Şu Heykellere Bak” adlı metin 10. etkinlik (Sayfa 187)
- *Okuma 2.15: Özetleyen ve sonuç bildiren ifadeleri dikkate alarak okur.*
- 1. Tema “Pireyi Deve Yapmak” adlı metin 8. etkinlik (Sayfa 21)
- *Dinleme 2.6: Dinlediklerinde geçen bilmediği kelimelerin anlamlarını tahmin eder.*
- 2. Tema “Basın ve Atatürk” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 54)
- 3. Tema “Yaşlı Kadın ile Meşe Ağacı” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 78)
- 3. Tema “Yaşlı Kadın ile Meşe Ağacı” adlı metin 3. etkinlik (Sayfa 79)
- 5. Tema “Yıldızlara Uzanan Asansör” adlı metin 1. etkinlik (Sayfa 126)
- 5. Tema “Yıldızlara Uzanan Asansör” adlı metin 3. etkinlik (Sayfa 127)
- 6. Tema “Isparta ve Güller” adlı metin 1. etkinlik (Sayfa 148)
- 8. Tema “Ebru Sanatı” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 195)
- 8. Tema “Ebru Sanatı” adlı metin 3. etkinlik (Sayfa 196)
- *Dinleme 2.7: Dinlediği kelimelerin gerçek ve mecaz anlamlarını ayırt eder.*
- 5. Tema “Yıldızlara Uzanan Asansör” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 126)
- *Dinleme 2.8: Dinlediklerinde eş sesli kelimeleri ayırt eder.*
- 3. Tema “Yaşlı Kadın ile Meşe Ağacı” adlı metin 7. etkinlik (Sayfa 81)
- *Dinleme 2.9: Dinlediklerinde eş ve zıt anlamlı kelimeleri belirler.*
- 1. Tema “Arkadaşım Sarmaşık” adlı metin 6. etkinlik (Sayfa 32)
- 2. Tema “Basın ve Atatürk” adlı metin 9. etkinlik (Sayfa 57)
- 3. Tema “Yaşlı Kadın ile Meşe Ağacı” adlı metin 6. etkinlik (Sayfa 80)
- 7. Tema “Kuyruklu A (@) İşaretinin Öyküsü” adlı metin 8. etkinlik (Sayfa 174)
- 8. Tema “Ebru Sanatı” adlı metin 7. etkinlik (Sayfa 198)
- *Dinleme 2.23: Dinlediklerinde geçen bilmediği kelimelerin anlamlarını araştırır.*
- 7. Tema “Kuyruklu A (@) İşaretinin Öyküsü” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 172)
- *Yazma 2.2: Yeni öğrendiği kelimeleri yazılarında kullanır.*
- 1. Tema “Uçurtma” adlı metin 12. etkinlik (Sayfa 17)
- 1. Tema “Öğretmenim” adlı metin 8. etkinlik (Sayfa 28)
- 2. Tema “Merhaba Asker” adlı metin 13. etkinlik (Sayfa 42)
- 2. Tema “Atatürk’le Doğuş” adlı metin 11. etkinlik (Sayfa 53)
- 5. Tema “Küçük Kar Tanesi” adlı metin 13. etkinlik (Sayfa 114)
- 5. Tema “Uzayda Yaşam” adlı metin 10. etkinlik (Sayfa 120)
- 7. Tema “Her Şey Bir Uçurtmayla Başladı” adlı metin 13. etkinlik (Sayfa 158)
- 7. Tema “Bir Tıkla Elektronik Posta” adlı metin 16. etkinlik (Sayfa 165)
- 8. Tema “Çocuk Doğru Söyledi” adlı metin 10. etkinlik (Sayfa 182)
- 8. Tema “Şu Heykellere Bak” adlı metin 12. etkinlik (Sayfa 188)
- *Yazma 2.6: Yazılarında söz varlığından yararlanır.*
- 1. Tema “Arkadaşım Sarmaşık” adlı metin 7. etkinlik (Sayfa 33)
- 1. Tema “Arkadaşım Sarmaşık” adlı metin 8. etkinlik (Sayfa 33)

*Yazma 3.6: Hikaye yazar.

- 1. Tema “Pireyi Deve Yapmak” adlı metin 13. etkinlik (Sayfa 23)

*Birden fazla kazanıma yönelik etkinlikler:

Okuma 2.2: Metinde verilen ipuçlarından hareketle karşılaştığı yeni kelimelerin anlamlarını tahmin eder.

Okuma 4.4: Bilmediği kelimelerin anlamlarını araştırır.

- 2. Tema “Atatürk’ün Çalışmaları” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 43)

- 2. Tema “Atatürk’le Doğuş” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 50)

- 3. Tema “Orman Konuşuyor” adlı metin 1. etkinlik (Sayfa 73)

- 7. Tema “Her Şey Bir Uçurtmayla Başladı” adlı metin 3. etkinlik (Sayfa 153)

Dinleme 2.6: Dinlediklerinde geçen bilmediği kelimelerin anlamlarını tahmin eder.

Dinleme 2.23: Dinlediklerinde geçen bilmediği kelimelerin anlamlarını araştırır.

- 1. Tema “Arkadaşım Sarmaşık” adlı metin 2. etkinlik (Sayfa 29)

2. Türkçe Eğitiminde Sözcük Öğretimi İle İlgili Etkinliklerin Sayısı

Kitap	Toplam Etkinlik Sayısı
5. Sınıf FCM Yayınları	47
5. Sınıf MEB Yayınları	79

Tablo 1. 5. sınıfların sözcük öğretimi etkinliklerinin sayısı

3. Türkçe Eğitiminde Sözcük Öğretimi ile İlgili Etkinliklerin Ait Olduğu Dil Bilgisel Alanlar

1. Sözcük veya sözcük grubunun ait olduğu kavram alanının belirlenmesi
2. Sözcük ve sözcük gruplarının anlamlarının tahmin edilmesi ve cümle kurulması
3. Sözlük yardımıyla sözcük veya sözcük gruplarının anlamının bulunması
4. Sözcük veya sözcük gruplarının anlamına uygun olarak boşluklara yerleştirilmesi
5. Verilen sözcük veya sözcük grubuyla metin oluşturulması
6. Verilen sözcük veya sözcük grubuyla cümle kurulması
7. Sözcüklerin yerine geçebilecek başka sözcüklerin bulunması
8. Sözcük veya sözcük gruplarının kullanım alanlarının (gerçek, mecaz, terim, yan...) tahmin edilmesi
9. Sözcük veya sözcük gruplarının kullanım alanlarının (gerçek, mecaz, terim, yan...) bulunması ve cümle içinde kullanılması
10. Sözcüklerin kullanım alanına göre (gerçek, mecaz, terim, yan...) diğer anlamlarının bulunması
11. Sözcüklerin kullanım alanına göre (gerçek, mecaz, terim, yan...) eşleştirilmesi
12. Sözcük ve sözcük grubunun anlam bakımından karşılaştırılması

4. 5. Sınıf Türkçe Eğitiminde Sözcük veya Sözcük Grubunun Öğretiminde Kullanılan Etkinlik Örnekleri

FCM Yayınları

* Okuma 4.6: Kelimelerin gerçek, mecaz ve terim anlamlarını ayırt eder. (FCM)

1.1. 2. Tema “Bu Milletle Neler Yapılmaz” adlı metin 9. etkinlik (Sayfa 38) şöyledir:

9. Etkinlik: Aşağıdaki kelimeleri, “cumhuriyet” ve “padişahlık” kelimeleriyle olan ilişkilerine göre sınıflandırınız.

sultan   vezir   başbakan   TBMM   halkın egemenliği

cumhuriyet

ferman

seçim

cumhurbaşkanı

padişahlık

Etkinlikte verilen sözcüklerin cumhuriyet ve padişahlık kavramları dikkate alınarak sınıflandırılması istenmiştir. Fakat bu sözcüklerin yabancı kökenli mi yoksa Türkçe mi olduğu belirtilmemiştir. Türkçe dersi sadece bireylerin söz dağarcığını zenginleştiren bir ders olmamalıdır. O, bir milli bilinç oluşturan, öğrenciye ana dilinin zenginliklerini gösteren ve öğreten bir ders niteliği taşınmalıdır. Öğrenciler günlük dilde çok karşılaştıkları bu sözcüklerin hangisinin Türkçe, hangisinin de Türkçe olmadığını görmeli, öğrenmeli ve Türkçe karşılıkları varsa onları tercih etmelidir. Kitapta verilen bu etkinlik çocuklarda bir ana dili bilinci oluşturmaz, sadece onlara kelime öğretir.

4.1. 6. Tema “Ayça’nın Günlüğü” adlı metnin 12. etkinliği (Sayfa 129) şöyledir:

12. Etkinlik: Aşağıdaki cümlelerde geçen deyimlerin altını çiziniz. Bu deyimleri siz de cümle içinde kullanınız.

● Konkudan elim ayağım titriyor.

● Tüm hazınlıkları son bir kez daha gözden geçirdik.

● Malların parasını alamadığını yana yakıla anlatmaya başladı.

Etkinlikte, öğrencilerden cümle içerisinde kullanılan deyim bulmaları istenmiştir. İlk iki cümlede “elim ayağım titriyor, gözden geçirdik” ifadeleri söz dizimine girmiş birer deyimdir. Fakat üçüncü cümlede “yana yakıla” sözcük grubu deyim değil, bir zarftır. Deyim gibi dilin özel kullanım biçimleri öğrencilere yanlış öğretilmemelidir. Ders kitabı yazarların ve öğretmenlerin

bu duruma özen göstermesi ve Türkçenin anlatım olanaklarıyla yeni yeni tanışan bireylere doğru bilgiler sunması oldukça önemlidir.

MEB Yayınları

Okuma 4.2: Kelimelerin eş ve zıt anlamlılarını bulur.

1. Tema “Uçurtma” adlı metin 9. etkinlik (Sayfa 16) şöyledir:

9 Etkinlik:

a) Aşağıdaki kelimelerin eş anlamlılarını karşılarındaki kutucuklara yazınız.

şenlik →

yarış →

issiz →

kertik →

b) Bulduğunuz eş anlamlı kelimeleri kutucuklara yazarak birer cümlede kullanınız.

Eş Anlamlı Kelimeler	Kurduğum Cümleler
____	____
____	____
____	____

sıra	verilen kelime	bulunması istenen kelime
1	Şenlik	Festival (Fransızca)
2	Yarış	Müسابaka (Arapça)
3	Issız	Tenha (Farsça)
4	Kertik	Çentik (Türkçe)

Tablo 2. MEB Yayınlarına ait 5. Sınıf Türkçe çalışma kitabının 16. sayfasındaki etkinlik

Bu etkinlikte verilen sözcüklerin kökeni Türkçedir. Ancak öğretilmesi amaçlanan sözcükler Fransızca, Arapça ve Türkçedir. Dolayısıyla etkinlik bu haliyle Türkçe dersinin amaçlarına hizmet edemez. Çünkü Türkçe dersinin en önemli amacı Türkçe söz varlığının öğretimidir. Türkçede ve diğer pek çok dilde ortak kullanılan *festival* gibi sözcükler kaynak sözcük olabilirler ancak hedef sözcük olmamalıdır. Ayrıca *kertik* gibi kullanımı yaygın olmayan sözcüklerin 5. sınıf öğrencilerine öğretimi aşamalı bir öğrenme düzeninde doğru bir seçim değildir. Bu sözcükler daha üst seviye gruplarının öğrenme listelerinde yer almalıdır.

Okuma 4.2: Kelimelerin eş ve zıt anlamlılarını bulur.

2. Tema "Merhaba Asker" adlı metnin 9. etkinliği (Sayfa 41) şöyledir:

9 Etkinlik:

a) Aşağıda verilen kelimelerin eş anlamlılarını karşılarına yazınız.

hatıra → ..... faktör → .....

hedef → ..... kayış → .....

terbiye → ..... urgan → .....

b) Aşağıdaki kelimeleri kullanarak birer cümle yazınız.

hatıra → .....

hedef → .....

gar → .....

kayış → .....

faktör → .....

urgan → .....

sıra	verilen kelime	bulunması istenen kelime
1	Urgan (Türkçe)	İp (Türkçe)
2	Kayış (Türkçe)	Kemer (Farsça) [†]
3	Hatıra (Arapça)	Anı (Türkçe)
4	Faktör (Fransızca)	Etken (Türkçe)
5	Hedef (Arapça)	Amaç (Türkçe)
6	Terbiye (Arapça)	Eğitim (Türkçe)

Tablo 3. MEB Yayınlarına ait 5. Sınıf Türkçe çalışma kitabınının 41. sayfasındaki etkinlik

Bu etkinliğin a şıkında verilen kelimelerin ikisi hariç (urgan ve kayış) hepsi yabancı kökenlidir. Hedef kelimelerin biri hariç (kemer) hepsi Türkçedir. Etkinlik bu yönüyle kısmen dil bilinci oluşturabilir. Etkinliğin bu küçük eksiklikleri giderilmelidir. Ancak kelime öğretimi ve dil bilinci açısından değiştirilmesi gereken kısım b şıkıdır. Çünkü orada kaynak kelimeler değil, öğretilmesi amaçlanan hedef kelimeler ile ilgili alıştırmalar yer almalıdır.

2014-2015 eğitim-öğretim yılında Türkçe çalışma kitapları (5. sınıf) olarak okutulan eserler bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde şu bulgulara erişilmiştir:

Maddeler	5. Sınıf FCM Yay.	5. Sınıf MEB Yay.
Toplam Etkinlik Sayıları	47	79
Hatalı Etkinlik Sayıları	17	30
Hatalı Etkinliklerin Oranı	%36	%37

Tablo 4.

5. sınıf Türkçe dersi çalışma kitaplarının sözcük öğretimi etkinliklerinin ana dili bilinci kazandırabilme durumları

Sonuç ve Tartışma

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda, öğrencilerin etkinlikler yoluyla dinleme/izleme, konuşma, okuma, yazma becerilerini geliştirmeleri, Türkçenin imkân ve zenginliklerinin farkına vararak onu doğru, güzel ve etkili kullanmaları hedeflenmiştir. Bu programda öğrencilerin dil sevgisi ve bilinci kazandıklarında öğrenme sürecinde daha verimli olacakları, kendilerini hayata ve geleceğe hazırlayacak birikimi daha kolay edinecekleri (Kurul, 2006: 3) düşünülmüştür. Ancak, Türkçenin özensiz kullanıldığı, çocuk gerçekliğini yok sayan metin ve etkinliklerle yürütülen bir eğitim-öğretim, öğrencilere ana dili sevgisi kazandırması beklenmemelidir (Sever vd., 2011: 12). Bu gerçeklik bilinmesine rağmen yapılan çalışmalar daha çok etkinlik üretmek, daha çok metin bulmak veya üretmek, piyasa koşullarına uygun daha çok kitap üretmek, sınavlara hazırlayıcı ders materyalleri hazırlamak gibi dil bilincini kazandırmayı çoğu zaman göz önünde bulundurmayan ve çoğunluğu ticari kaygılar taşıyan ürünlere yöneliktir. Üretilen bu ürünler dikkatle incelendiğinde dil bilincini çok dikkate almadıkları rahatlıkla görülür. Buna akademik çalışmalar da dâhildir. Örneğin YÖK Tez Veri Tabanında sözcük öğretimi ile ilgili yer alan çalışmalar daha çok öğretim yöntemleri, öğrenme biçimleri veya mevcut öğrenme durumlarının betimlenmesi ile ilgilidir. Bu çalışmalardan biri olan "İlköğretim İkinci Kademe Altıncı Sınıfta Ana Diline Ait Sözcüklerin Öğrenilmesi ve Kavranılmasına İlişkin Bir Araştırma" başlıklı yüksek lisans tezinde; sözcüğün anlamı verilerek cümle içerisinde kullandırma yöntemi ile alıştırmaya ve tekrarlarla desteklenen sözcük öğretimi yöntemi karşılaştırılmış ve alıştırmaya destekli sözcük öğretiminin daha etkili olduğu kanısına varılmıştır (Çetinkaya, 2002). 2009'da hazırlanan "İlköğretim 6.Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Sözcük Öğretiminde Kullanılan Etkinliklerin Etkinliğine Yönelik Bir Araştırma" başlıklı yüksek lisans tezi, Türkçe kitaplarında yer verilen sözcük öğretimiyle ilgili etkinliklerin sözcükleri öğretebilirliğini ölçmek, sözcük hazinesine ne derece katkı sağladığını tespit etmek için yapılmış bir araştırmanın ürünüdür. Burada veriler, aynı okulda okuyan ve birbirine eşdeğer olan iki tane altıncı sınıf öğrencilerinden ön test ve son test uygulamaları ile toplanmıştır. Sonuçlar, etkinliklerin sözcük öğretimini artırdığı fakat bazı etkinliklerin daha da etkili olduğu biçiminde yorumlanmıştır (Gül, 2009). Bireylerin söz dağarcığını arttıran bu etkinliklerin aynı zamanda kişilere dil bilinci ve Türkçenin zenginliklerinden yararlanma yollarını göstermesi de beklenmelidir. 2013'te hazırlanan "İlköğretim Programına Göre Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarında Sözcük Hazinesini Geliştirmeye Yönelik Planlamanın İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinde de 2012- 2013 yılları arasında okutulan ilkokul 1, 2, 3 ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinler sözcük hazinesi yönünden incelenmiş ve kademeler arasında sistemli bir plânlamanın olmadığı, sözcük sayılarının düzensiz arttığı, sözcük tekrarlarının yapılmadığı sonucuna varılmıştır (Akyüz Aru, 2013).

Öğrencilere dil bilinci kazandırma konusundaki ilgisizlik sadece ders materyali üretenlerin ve akademik çalışma yürütenlerle sınırlı değildir. Dil ve dil eğitimi ile ilgilenen kurumlar da konu üzerinde yeterince çalışmamaktadır. Örneğin Türk Dil Kurumu, yabancı sözcüklere karşılık bulma adına çalışmalar yürütmektedir. Ancak bu çalışmaların olumlu sonuçlar doğurabilmesi ve yeni sözcüklerin yaygınlaşabilmesi ancak eğitim-öğretim çağındaki gençlere öğretilmesi ve kullanımlarının özendirilmesi ile mümkündür. Bunun için Türk Dil Kurumu ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında bir işbirliği yapılmalıdır. Şimdilik Milli Eğitim Bakanlığının Türk Dil Kurumunun bu çalışmalarına hassasiyetle yaklaşmadığı bilinmektedir (Balaban, 2015). Bunun en güzel tanığı, okullarda okutulan Türkçe ders kitaplarıdır. Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi kitaplar sadece bireylerin söz dağarcığının zenginleştirilmesine odaklanmaktadır. Yabancı sözcüklere bulunan karşılıkları yaygınlaştırma, hatta yaygın biçimde kullanılan Türkçe bir biçimin kullanımını özendirme kaygıları bulunmamaktadır. Oysa bir dünya dili olan Türkçenin zengin anlatım olanaklarının gösterilmesi, öğretilmesi, kullanımının özendirilmesi tüm eğitim

kademelerinde sağlanmalıdır. Bunun için başta MEB, TDK, YÖK gibi birbirini tamamlayan kurumlar olmak üzere, tüm paydaşlar dille ilgili hassasiyetlerini gözden geçirmeli ve işbirliği yaparak dil bilincini artıracak etkinlikler üretmelidirler. Örneğin ders araç-gereçlerinin üretiminde Türk Dil Kurumundan yardım alınabilir. Metinlerin ve etkinliklerin uygun Türkçe ifadelerle donatılması, Türkçenin kullanımının gösterilmesi ve özendirici etkinliklerin üretilmesinde yine aynı kurumun desteği istenebilir.

Bu çalışmada 5. sınıf Türkçe kitaplarında öğrencilerin söz dağarcığını artırmayı amaçlayan 47'si 5. sınıf FCM Yayınları, 79'u 5. sınıf MEB Yayınlarında olmak üzere toplam 127 etkinlik incelenmiştir. Yapılan incelemede 5. sınıf FCM Yayınlarında yer alan etkinliklerin 17'si (sözcük öğretiminin %36'sı), 5. sınıf MEB Yayınlarında yer alan etkinliklerin de 30'u (sözcük öğretiminin %36'sı) mevcut halleriyle sadece sözcük öğretebilir ama Türkçe dil bilinci kazandıramaz. Çünkü Türkçenin anlatım olanaklarını ve zenginliğini esas almamışlardır.

2014-2015 eğitim-öğretim yılında Türkçe dersi 5. sınıf MEB ve FCM Yayınları tarafından hazırlanan ders ve çalışma kitaplarında, seçilen metinler ve hazırlanan etkinliklerin sözcük öğretimi için hedef sözcükler açısından ortak yanları bulunmamaktadır. Bu durum, kitapların her birinin ayrı bir biçimde düzenlendiği, bazen de kazanımların çok da dikkate alınmadığını göstermektedir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığının bu seviye çocuklar için öğrenilmesi gereken temel sözcükler listesi ve hedefi olmadığını, söz varlığını düzenli bir biçimde geliştirmeyi de planlamadığının kanıtıdır.

Öğrenimin kolaylığı ve Türkçenin sevdirmesi için ortaokul seviyesinde güncel Türkçe sözcükler tercih edilmelidir. Bu, yakından uzağa ve basitten zora doğru öğrenim ilkesinin de bir gereğidir. Örneğin Atatürk'le ilgili metinlerin çoğunda eskimiş (kullanım yaygınlığı azalmış) sözcükler kullanılmıştır. Bu sözcüklerin anlaşılması için günümüz Türkçesini esas alan sözlüklere ihtiyaç vardır. Kullanım yaygınlığı azalmış sözcüklerin sıklığı öğrencilerde bir nevi yabancı dil öğreniyormuş hissiyatı oluşturduğundan onlarda Türkçenin yakın geçmişteki söz varlığına dair olumsuz öğrenmelerin ve doğal olarak istenmedik davranışların ortaya çıkmasına neden olduğu gözlenmektedir. Dil bilincini aşındıran bu durum düzeltilmelidir.

2014-2015 yılında ortaokullarda Türkçe dersi etkinliklerini içeren çalışma kitaplarında öğretimi hedeflenen sözcüklerin dil kökenleri hiç belirtilmemiştir. Bu yüzden öğrenciler günümüzde aynı anlamı karşılayan iki sözcükten hangisinin Türkçe olduğu öğrenememektedir. Etkinlikler de yabancı kökenli sözcükler yerine Türkçelerinin öğrenilmesini sağlayacak biçimde düzenlenmemiştir. Bu durum Türkçe dil bilincinin oluşmasını engelleyen, Türkçenin zenginliklerinin üstünü örten önemli bir eksikliklerdir.

İncelenen kitaplarda, sözcük seçiminde ve buna yönelik hazırlanan etkinlik sayısında herhangi bir ölçüt yoktur. Her yayınevi kendince bir etkinlikler dizisi hazırlamıştır. Eldeki bulgular, her kitabın farklı sayıda ve biçimde hazırlanmış sözcük öğretimi etkinliği içerdiğini göstermektedir (5. sınıf FCM Yayınlarının Türkçe kitabı 47, 5. sınıf MEB Yayınlarının Türkçe kitabı ise 79). Milli Eğitim Bakanlığı sınıf sınıf öğrenilmesi gereken temel söz varlığı listesini hazırlamalı, bunların ortalama etkinlik sayılarını belirlemeli ve her yayınevinden bu sayıya uygun etkinlik içeren kitaplar istemelidir. Etkinlikler de birden fazla ve aralıklı olmalıdır. Yani kitaplar sarmal bir yapıyla ve bu yapının düzenli bir dizisi biçimiyle hazırlanmalıdır.

Örnek Etkinlikler

ETKİNLİK 1

Aşağıda verilen cümlelerde altı çizili olan yabancı kökenli sözcüklerin Türkçe eş anlamlarını bularak bir cümlede kullanınız.

Eğer paran çoksa **fakir (Arapça)** insanlara yardım edebilirsin.

.....

Atatürk, annesinin isteği üzerine mahalle **mehtebine (Arapça)** gitmiş.

.....

Başkalarıyla konuşurken kullandığımız **kelimelere (Arapça)** dikkat etmeliyiz.

.....

.....

.....

ETKİNLİK 2

Aşağıdaki resimlerden yola çıkarak anlatılmak istenen deyimleri bulunuz ve ne anlama geldiğini arkadaşlarınıza açıklayınız.

Deyim .....

Anlamı:.....

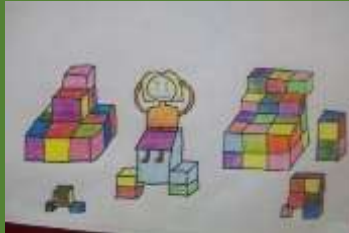
Deyim .....

Anlamı:.....

Deyim .....

Anlamı:.....

Deyim .....

Anlamı:.....

ETKİNLİK 3

Okuduğunuz hikâyedeki atasözünü bulunuz ve bir cümlede kullanınız. Siz de bir atasözünü hikâyesiyle birlikte bulunuz ve sınıfta paylaşınız.

PARAYI VEREN, DÜDÜĞÜ ÇALAR

Bir gün Nasrettin Hoca pazara giderken çocuklar etrafını almışlar. Hepsi birer düdük ısmarlamış, ama para veren olmamış. Hoca çocukların tümüne olumlu cevap vermiş:

- Peki, olur...

Çocuklardan yalnız biri, elinde para olduğu halde, Hoca'ya şunları söylemiş:

- Şu parayla bana bir düdük getirir misin?

Hoca akşama doğru pazardan dönmüş. Yolunu bekleyen çocuklar hemen Hoca'nın etrafını sararak düdüklerini istemişler. Nasrettin Hoca, cebinden bir düdük çıkarıp kendisine para veren çocuğa uzatmış. Ötekileri bağırmaya başlamışlar:

- Ya bizim düdükler nerede ?

Hoca'nın cevabı kısa ve anlamlı olmuş:

- Parayı veren düdüğü çalar[‡].

Cümle:.....
.....

ARAŞTIRMA:

.....
.....

[‡] <http://atasozleri.cokbilgi.com/atasozleri-oykusu-atasozu-hikayeleri> (Erişim Tarihi: 08.03.2016)

ETKİNLİK 4

Aşağıdaki tabloda verilen yabancı kökenli ya da Türkçe terimleri ilgili oldukları alanlara yazınız.

Dekor (Fransızca)	Yapım eki (Türkçe)	Polen (Fransızca)	Açı (Türkçe)
Karekök (Türkçe)	Sol anahtarı (Türkçe)	Kostüm (Fransızca)	Şiir (Arapça)
Sürüngen (Türkçe)	Taç yaprak (Türkçe)	Nota (İtalyanca)	Sahne (Arapça)
Masal (Arapça)	Ünlem (Türkçe)	Kare (Fransızca)	Öykü (Türkçe)

Matematik

Dil Bilgisi

Biyoloji

Müzik

Edebiyat

Tiyatro

ETKİNLİK 5

Aşağıdaki yabancı kökenli veya Türkçe sözcükleri çeşitli anlam ilişkilerine göre eşleştiriniz. Eşleştirdiğiniz sözcüklerin yanlarındaki harfi uygun numaraya yazınız ve anahtar terimi bulunuz.

Sözcükler:

Türkçe Sözcükler:

1-jimnastik (Fransızca)

güzel-T

2-sert (Farsça)

aç-U

3-istek(Türkçe)

dilek-S

4-çirkin (Farsça)

yumuşak-O

5-bık- (Türkçe)

usan- L

6-tok (Türkçe)

kültürfizik -D

7-var- (Türkçe)

ulaş- K

Kaynakça

- Aksan, D. (2011). *Türkçenin zenginlikleri incelikleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Akyüz Aru, S. (2013). İlköğretim programına göre hazırlanan Türkçe ders kitaplarında kelime hazinesini geliştirmeye yönelik planlamanın incelenmesi. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Arıkan, R. (2013). *Araştırma yöntem ve teknikleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Atmaca, N., S. (2004). Bilim dili ve Türkçe. *Türk tıp dizini sağlık bilimlerinde*. İstanbul: Süreli Yayıncılık.
- Balaban, A. (2015). Yabancı kelimelere karşılık bulmada karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *Turkish studies*, 10 (8) 573- 596.
- Başar, S. & Zeybek Köken, S. (2014). *İlköğretim Türkçe 5. sınıf çalışma kitabı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Çetinkaya, Z. (2002). İlköğretim ikinci kademe altıncı sınıfta ana diline ait sözcüklerin öğrenilmesi ve kavranılmasına ilişkin bir araştırma. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eker, S. (2011). *Çağdaş Türk dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Enginün, İ. (1990). Türkçe öğrenimi. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2, 85- 92.
- Gül, D. (2009). İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki kelime öğretiminde kullanılan etkinliklerin etkinliğine yönelik bir araştırma. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kurul (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Kurul (2011). *Büyük Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Müftüoğlu, A. & Bektaş, S. (2014). *İlköğretim Türkçe öğrenci çalışma kitabı 5. sınıf*. İstanbul: FCM Yayıncılık.
- Sayılı, A. (2001). *Bilim, kültür ve öğretim dili olarak Türkçe*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sever, S., Kaya, Z. & Aslan, C. (2011). *Etkinliklerle Türkçe öğretimi*. İzmir: Tudem Yayınları.
- Tosun, C. (2005). Dil zenginliği, yozlaşma ve Türkçe. *Journal of language and linguistic studies*, 1 (2), 136- 154.

Çevrimiçi Kaynaklar

<http://atasozleri.cokbilgi.com/atasozleri-oykusu-atasozu-hikayeleri> (Erişim Tarihi: 08.03.2016).

<http://www.nisanyansozluk.com/?k=kemer&x=0&y=0> (Erişim Tarihi: 20.06.2016).

Extended Summary

Purpose

Although Turkish has been a written language since 6th century and it has got 616.767 vocabulary including word, idiom, term and noun in the Büyük Türkçe Sözlük, this situation of Turkish Language hasn't been explained well enough to schoolchildren. In order for the schoolchildren to be aware of their mother tongue consciousness and find out the richness of Turkish Language, vocabulary richness of Turkish Language should be taught initially through the activities at Turkish classes and other educational and training tasks.

In this study, it is aimed to find out whether Turkish teaching, especially vocabulary teaching at 5th grade level teaches the richness of Turkish language and whether Turkish teaching activities are planned to raise mother tongue consciousness for students.

Method

This study is based on a descriptive research method. "Descriptive research method aims to identify the current situation and attempts to find out the problem by describing it" (Arıkan, 2013, s. 27). To gather the data, general scanning method is preferred. The environment of the study is the activities about vocabulary teaching in Turkish books which are dispatched to secondary schools in 2014-2015 academic year by National Ministry of Education. In this academic year, Turkish student's book, workbook and teacher's book of MEB and FCM press were sent to 5th grades.

Results

There have been 47 activities about vocabulary teaching in Turkish workbook of FCM press and 79 activities in Turkish workbook of MEB. According to the analysis, with their present state 17 activities (%36 of vocabulary teaching) in 5th grade FCM press and 30 activities (%36 of vocabulary teaching) in 5th grade MEB press can only teach vocabulary but can't raise awareness of Turkish language because they are not grounded on the richness of Turkish.

Chosen texts and prepared activities don't have in common in terms of target words for vocabulary teaching in student's book and workbook that are prepared by MEB and FCM press for 5th grade Turkish class at secondary school in 2014-2015 academic year. This case points out that they don't have a common goal and each book is prepared differently. In addition, this study also shows that Ministry of Education doesn't have a list and a target of basic vocabulary for 5th grade students to learn and a plan to develop the vocabulary on a regular basis.

Discussion

The main approach of Turkish Class Teaching Programme is to develop students' listening/watching, speaking, reading, writing abilities through educational attainments and activities and using Turkish accurately, effectively and well by realizing the opportunities and richness of Turkish language. In this programme, it is thought that students who have language awareness and attachment during the learning process will be more productive and will gain the fund of knowledge easier that will prepare them for life and future (Kurul, 2006: 3). However, it is not expected that the education carried out with texts and activities in which Turkish is used inattentively, and the reality of children is ignored will provide students mother tongue attachment (Sever et al., 2011: 12). Although this reality is well known, the studies are intended to the works which ignore raising language awareness such as producing more activities, finding or producing more texts, producing more books available for market conditions, preparing course materials for the exams and to the works the majority of which have commercial concerns. Analyzing these works, it is seen that they don't take language awareness into

consideration. Likewise, academic studies correspond with this idea. For instance, the academic studies in database of YÖK regarding vocabulary teaching are rather about teaching methods, learning styles or description of current learning situation.

Besides the indifference of those who prepare course materials and those who conduct academic studies about providing language awareness to students, it is observed that the institutions about language and language teaching don't focus on this matter. For instance, Turkish Language Association carries out studies to find equivalences for foreign words. Yet, it is essential that these words should be taught to schoolchildren and their usage should be encouraged to result in favourably and to become widespread. However, Ministry of National Education is not sensitive enough to these studies (Balaban, 2015). The best example to this is the Turkish course books at schools. Unfortunately, the books only focus on enriching students' vocabulary. They have no concerns about popularizing Turkish equivalences for foreign words even encouraging their common use of Turkish forms.

Conclusion

As being easy, up- to date Turkish words should be preferred at secondary level to make students love Turkish. It is also a condition of "from near to far and from easy to difficult" learning principle.

The origins of language of target vocabulary in workbooks with Turkish course activities at secondary schools in 2014-2015academic year are not specified at all. Therefore, students can't learn which one of two words with the same meaning is Turkish. Activities should indicate the origin of foreign words. The students should know which language the words they learn belong to.

The findings show that every book includes a different number and kind of vocabulary teaching activities (5th grade FCM press Turkish course book has 47, 5thh grade MEB press Turkish course book has 79). For every class level, Ministry of Education should prepare a list of basic vocabulary to learn, determine the average number of activities and demand books from each publishing house that have activities in accordance with this number.